

Зоряна Куньч¹

ДИНАМІКА УСВІДОМЛЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. Задля виявлення динаміки усвідомлення ролі державної української мови в умовах російської агресії проаналізовано державну мовну політику України в її новітній історії, з одного боку, та зміни в ставленні українців до мовних питань – з іншого. Виокремлено три періоди, які можна зіставити з наростанням агресії в діях московських державних структур: 1) латентний (1991–2014), який виявляв себе в гібридних «м'яких» атаках на українську мову, з одного боку, та в інертній реакції українського суспільства і державних інституцій – з іншого; 2) активний (2014–23.02.2022), суть якого в «пробудженні» значної частини громадянського суспільства до усвідомлення ролі державної мови в утвердженні незалежної держави й активізації законодавчої та виконавчої влади щодо утвердження державного статусу української мови; 3) інтенсивний (24.02.2022 – донині), прояв якого вбачаємо в активній громадянській позиції українського суспільства щодо державотворчої ролі української мови та адекватній реакції державних інституцій.

Ключові слова: Україна, державна мова, державна мовна політика, мовне законодавство, функції мови.

THE AWARENESS DYNAMICS OF THE STATE LANGUAGE ROLE IN THE CONDITIONS OF RUSSIAN AGGRESSION

Summary. In order to identify the awareness dynamics of the Ukrainian language in the conditions of Russian aggression, we have analyzed both sides: the state language policy of Ukraine in its recent history and changes in the attitude of Ukrainians to language issues. There are three periods that can be compared with the increase of aggression in the actions of Moscow state structures: 1) latent (1991–2014), which manifested itself in hybrid "soft" attacks on the Ukrainian language, on the one hand, and the inert reaction of Ukrainian society and government institutions, on the other; 2) active (2014–23.02.2022),

¹ **Куньч Зоряна**, кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», zoriana.y.kunch@lpnu.ua.

the essence of which is to “awaken” a significant part of civil society to realize the role of the state language in establishing an independent state and intensify legislative and executive power to establish the state status of the Ukrainian language; 3) intensive (24.02.2022-present), the manifestation which we see in the active civil position of Ukrainian society on the state-building role of the Ukrainian language and the adequate response of state institutions.

Keywords: Ukraine, state language policy, language legislation, language functions.

Вступ. В основі духового єднання людей у певну спільноту перебуває передовсім національна мова. Як влучно зазначив В. Лизанчук, «у всіх народів рідна мова – це не лише засіб спілкування, це – Дім буття, це – національна сутність»². Позаяк найважливішими функціями мови є ідентифікаційна й державотворча, боротьба українців за консолідацію як нації, за відновлення державности завжди була нерозривно пов’язана з відстоюванням прав рідної мови. Після відновлення незалежності України 1991 року наша держава опинилася у ситуації мовної гетерогенності українських громадян і нетотожності мовного й етнічного самоусвідомлення українців, що часто-густо ставало підставою для використання мовного питання в політичних стратегіях і призводило до напруження в українському суспільно-політичному просторі, а усвідомлення ідентифікаційної функції мови набувало виразного політичного забарвлення³.

Можна констатувати, що впродовж усього новітнього періоду української історії навколо мовного питання в Україні існує «гордіїв вузол» політичних напруг»⁴. Інтереси національної безпеки держави

² Лизанчук В. Мова – основа безпеки української нації. URL: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/mova_osnova_bezpeki_ukrayinskoyi_natsiyi.html (дата звернення: 27.04.2022).

³ Кунь З.Й. Усвідомлення ідентифікаційної функції мови в умовах російської агресії. С. 89. *Психологія національної безпеки і благополуччя особистості* : тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 р., Львів, 2019. С. 89–90.

⁴ Кунь З.Й. Українське мовне питання у сучасних суспільно-політичних умовах. *Ukraina. Konflikt, transformacja, integracja*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Narodowy Uniwersytet “Politechnika Lwowska”, Olsztyn-Lwów 2016, Wydawnictwo “Sroka”, 364 s. С. 177.

передбачають усунення ситуації двомовності, що спонукає, з одного боку, діагностувати ставлення українців до вивчення і застосування державної української мови, а з іншого – простежити діяльність державних інституцій, спрямовану на підвищення статусу української мови з метою подальшого її утвердження на всій території України.

У науковій літературі проблему мовної політики та мовної ситуації в Україні порушували у своїх працях такі українські мовознавці, як: Л. Масенко⁵, І. Фаріон⁶, О. Данилевська⁷, П. Селігей⁸, О. Руда⁹, Т. Фудерер¹⁰ та інші. Так, Л. Масенко справедливо наголошує, що конфліктність «нинішніх мовних проблем України корениться в деформаціях її мовної ситуації, успадкованих від колоніального минулого»¹¹ і вказує на наявність відмінностей між тим, як люди використовують мову, і тим, що вони думають про свою мовну поведінку та мовну поведінку інших¹². Цікавими видаються дослідження за результатами анкетування

⁵ Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.; Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 96–131.

⁶ Фаріон І. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). / Кунь З.Й., Фаріон І.Д., Микитюк О.Р., Городиловська Г.П., Харчук Л.В. Українська реальність крізь призму терміна : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 232 с.

⁷ Данилевська О.М. Якісні характеристики мовної ситуації у сфері освіти (за результатами анкетування київських школярів). *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. № 137, 2015. С. 373–379.

⁸ Селігей П.О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

⁹ Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : Інститут української мови, 2012. 232 с.

¹⁰ Фудерер Т.О., Данилевська О.М. Вікові та поколіннєві відмінності у ставленні до мови у соціолінгвістичній традиції: українська перспектива. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія філологія*. ТОМ 22, № 2 (2019). С. 20–30.

¹¹ Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с. С. 5.

¹² Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 107.

київських школярів, на підставі яких з'ясовано, що «у ставленні до двомовності виявляється амбівалентність суспільної свідомості, зумовлена посттоталітарними деформаціями мовної ситуації в Україні»¹³. Водночас акцентовано, що хоч київська молодь демонструє в школі двомовну поведінку, проте не вважає таку реальність оптимальною і наголошує на потребі чітких правил, які мали б діяти в навчальному закладі та регламентувати використання української мови. Не менш актуальним у контексті нашої роботи є вивчення ідентифікаційної функції мови в білінгвальному середовищі на прикладі міста Вінниці¹⁴. Події нинішньої повномасштабної агресії проти України по-новому актуалізували питання ставлення до російської мови та посприяли зміцненню престижу української. Отже, актуальним є дослідження ставлення українців до державної мови впродовж останніх 30 років.

Мета цієї роботи – простежити динаміку усвідомлення ролі державної української мови в умовах російської агресії. Задля реалізації цієї мети проаналізуємо державну мовну політику України в її новітній історії, з одного боку, та зміни в ставленні українців до мовних питань – з іншого, а також окреслимо періодизацію цих змін, зумовлених посиленням московської агресії.

Новітня історія Української державности позначена постійним нарощенням агресивних спроб московських владно-медійних структур перешкодити утвердженню в Україні державного статусу української мови: від м'яко наполегливих навіювань щодо важливості російської мови як мови «братнього народу» та виховання цілого прошарку представників ідеї «какая різниця» до повномасштабного військового нападу, спрямованого на геноцид українського народу під гаслами так званої «денацифікації».

Під тиском цих українофобських проявів спостерігаємо певну динаміку у ставленні українців до державотворчої ролі мови. Виокремлюємо три періоди, які можна зіставити з наростанням агресивних дій московських державних структур.

¹³ Данилевська О.М. Якісні характеристики мовної ситуації у сфері освіти (за результатами анкетування київських школярів). С. 29.

¹⁴ Ткачук Т.П. Ідентифікаційна функція мови в білінгвальному середовищі (на прикладі міста Вінниці). *Теоретична і дидактична філологія. Серія: Філологія (літературознавство, мовознавство)*. 2016. Вип. 23. С. 149–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tdff_2016_23_19 (дата звернення: 28.04.2022).

Перший період – латентний (1991–2014). Він виявляв себе в гібридних «м'яких», але дуже відчутних атаках на українську мову, з одного боку, та в інертній реакції українського суспільства та державних інституцій – з іншого.

Здобувши незалежність та опинившись у ситуації тотального домінування російської мови на різних рівнях суспільно-політичного життя, Україна, як і інші молоді суверенні держави, проголосила державність української мови та рівний її статус поруч з російською в політичній, економічній, культурній сферах, розпочався процес поступового поширення української в офіційне середовище: в навчальний процес, органи державної влади та місцевого самоврядування, у засоби масової інформації тощо. Проте утвердження державності української мови відбувалося кволо, що було зумовлено передовсім наявністю в законодавстві норми, що забезпечувала можливість не витіснити з офіційної сфери російську мову¹⁵, позаяк вона залишалася «мовою міжнаціонального спілкування». Так, у «Законі про мови в Українській РСР» було зазначено: «Українська РСР забезпечує вільне користування російською мовою як мовою міжнаціонального спілкування народів Союзу РСР»¹⁶. Та якщо, приміром, Прибалтійські країни надалі проводили політику «етнонаціонального самозахисту», що передбачало забезпечення привілейованого становища для титульної нації, в Україні впродовж першого періоду державна мовна політика виявилася слабкою і недолугою, отож, маємо констатувати, що ніякого серйозного поступу в національномовному будівництві не відбувалося. Навпаки, основні політико-правничі максими та запроваджені терміни «мова, прийнятна для всього населення» чи «мова, прийнятна для сторін» цілком нівелюють державний статус української мови. Утверджується

¹⁵ Куньч З.Й., Харчук Л.В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи : монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астравич-Лейк, О. Горбача. Львів-Olsztyn : «РОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021. С. 12.

¹⁶ Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

колоніальна модель вирішення мовного питання в Україні, оскільки українська мова реально позбавлена свого панівного функціонування в усіх сферах суспільного життя: від державних, освітньо-наукових організацій до сфери обслуговування. Аналізуючи законодавче поле української мови цього періоду, Ірина Фаріон зазначає, що «галузеві закони першої половини 90-х років аж ніяк не посилюють державного статусу української мови, позаяк закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (від 16 листопада 1992 р.), «Про інформаційні агентства» (від 28 лютого 1995 р.), «Про звернення громадян» (від 2 жовтня 1996 р.) прописують російсько-український білінгвізм, ховаючись за терміном-маревом «інші мови» або ж пропонують «мову, прийнятну для сторін»¹⁷.

Інформаційний простір та культурна сфера в Україні перебували в «окупації» російськомовних видань, телерадіоканалів та шоу-бізнесу. Як слушно зазначає В. Лизанчук, «за підсумком всеукраїнського перепису населення 2001 року, 67% громадян України визнали своєю рідною мовою українську, але вся система засобів масової інформації, культурних і розважальних установ, книговидання збудована так, ніби 67% і більше населення України становлять російськомовні»¹⁸. Це й не дивно, адже в жодному законі, в жодній урядовій постанові не було передбачено конкретних адміністративних важелів для втілення в життя законодавчих ідей, що стосуються мовного режиму діяльності в тій чи тій галузі, і відповідальності за порушення їх¹⁹.

Незважаючи на м'якість і поблажливість заходів, спрямованих на утвердження державності української мови, на квалітет мовної політики України, з кремля сипалися гнівні заяви про буцімто порушення прав

¹⁷ Фаріон І.Д. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). / Куньч З.Й., Фаріон І.Д., Микитюк О.Р., Городиловська Г.П., Харчук Л.В. Українська реальність крізь призму терміна : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 52–53.

¹⁸ Лизанчук В. Мова – основа безпеки української нації. URL: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/mova_osnova_bezpeki_ukrayinskoyi_natsiyi.html (дата звернення: 27.04.2022).

¹⁹ Тараненко О.О. Українська мова у сучасній Україні. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine53-54-4.pdf> (дата звернення: 28.04.2022).

російськомовних. Таким чином імперія продовжувала свою експансію, окреслювала території, які вважала сферою власних інтересів і впливу. Варто наголосити: московська влада заповзялася захищати мовні права не своїх громадян і навіть не етнічних росіян як носіїв російської мови та культури, а все російськомовне населення, так званих «русскоязычних» українців. Тобто Москва проголосила об'єктами свого захисту мільйони людей, які цього не потребували, а виявилися російськомовними вимушено – внаслідок тривалої русифікації.

Щодо усвідомлення значення української мови у становленні незалежної держави мусимо, на жаль, констатувати, що пересічні українці не розуміли, як державність мови впливає на безпеку та добробут країни. Саме через «гібридну» агресію північного сусіда чимало українців ставилися до мови переважно утилітарно, тобто використовували ту, яку вважали зручною. Ставши заручниками московського культурно-інформаційного впливу, а по суті жертвами агресивної русифікаторської політики, російськомовні громадяни почасти виявляли позицію, що межувала з прихованою українофобією: нібито не маючи нічого проти української мови, вони уникали вивчення її, спілкування нею. Вони вважали російську більш престижною, перспективною і не розуміли, навіщо їм «незручна» українська. Зрештою, було актуалізовано концепцію «русского міра» та озвучено відому тезу про те, що російські інтереси є всюди, де є російська мова. А в українському політикумі яскравим виявом агресивного впливу, щоби протидіяти утвердженню державного статусу української мови, стало ухвалення у серпні 2012 року з грубим порушенням процедури Закону «Про засади державної мовної політики», який вніс до українського законодавства поняття «регіональної мови»²⁰, що за своєю суттю нічим не відрізняється від поняття «державна мова».

Другий період – активний (2014–23.02.2022), суть якого в «пробудженні» значної частини громадянського суспільства до усвідомлення ролі державної мови в утвердженні незалежної держави

²⁰ Кунья З. Й. Українське мовне питання у сучасних суспільно-політичних умовах. *Ukraina. Konflikt, transformacja, integracja*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Narodowy Uniwersytet “Politechnika Lwowska”, Olsztyn-Lwów 2016, Wydawnictwo “Sroka”, 364 s. С. 182.

та активізації законодавчої та виконавчої влади щодо утвердження державного статусу української мови після подій Революції Гідності та початку відкритої московської агресії на Сході України та в Криму.

С. Оснач, досліджуючи мовний складник гібридної війни, слушно констатує: «З початком російської збройної агресії та окупації українських територій стало очевидно, що сусідня Росія – це ворог України, а не дружня країна-партнер, як багато хто вважав раніше. Цей ворог не з'явився раптом нізвідки, а роками системно працював проти України: ставив на ключові посади в Україні своїх агентів впливу, підривав українську економіку, розвалював військо, підпорядковував собі український бізнес та інформаційні канали, сів серед українців розбрат. Особливих зусиль Росія доклала до інспірації в Україні «мовного конфлікту», яким дуже ефективно скористалася»²¹.

Внаслідок пропагандистського та культурно-освітнього тиску московської державної машини та спекулятивної поведінки багатьох політичних сил в Україні тема державної мови перетворилася в нашій країні ледь не на табуйовану. Згадаймо хоч би березень–квітень 2014 року, коли на всіх українських каналах з'явилося двомовне гасло «Єдина країна – Єдина страна». Український політикум свідомо позиціонував наше суспільство як двомовне, щоб, мовляв, не дати зайвого інформаційного приводу агресорові та не спровокувати збурення у суспільстві. Саме гібридні засоби московського впливу (і через засоби масової інформації, і внаслідок цілеспрямованої роботи у соціальних мережах) упродовж усього періоду накидають певній частині українського суспільства абсолютно чужі цінності та ідеали «русского міра». Русифікація під час цього періоду не припинилася, а лише набула нових форм. Московська державно-пропагандистська машина насичувала наш медійний ринок своїми часто низькопробними фільмами, піснями, книжками й усувала за допомогою російських агентів впливу та корупційних схем українськомовну продукцію. Отже, російськомовний контент продовжував домінувати в інформаційно-культурному просторі, особливо на телебаченні та радіо. Попри війну

²¹ Оснач С. Мовний складник гібридної війни. URL: <http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/> (дата звернення: 26.04.2022).

з Росією, український інформаційно-культурний простір продовжувала контролювати Москва і промосковські сили.

Проте дослідження демонструють певні зміни у ставленні, зокрема освіченої молоді, до державної мови. Так, результати опитування студентів Львівської політехніки засвідчують²², що вихідці зі східних регіонів України в умовах навчання у львівському виші починають використовувати державну мову значно частіше, ніж це було в шкільні роки: понад 90% заявили, що останнім часом послуговуються українською мовою більше. Показово, що на запитання «*Чи вважаєте ви, що українську мову в Україні має знати кожен громадянин?*» відповідь виявилася позитивною у 97,8% вихідців із західних областей України і 94,4% респондентів, що походять з інших областей України²³.

Наголосимо, що позитивний вплив на просування державної української мови в різні сфери життя мали окремі законодавчі акти цього періоду. Насамперед відзначимо, що 28 лютого 2018 року Конституційний Суд України визнав неконституційним і таким, що втратив чинність згаданий вище Закон «Про засади державної мовної політики». Також дослідники відзначають як поступ до утвердження української мови ухваленій 2016 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій», завдяки запровадженню якого частка пісень державною мовою не може бути меншою за 35%, а ведення передач українською мовою на радіо становить 60%²⁴, а також запроваджений 2017 року Закон України «Про освіту», в якому чітко прописано, що мовою освітнього процесу в Україні є державна мова²⁵.

²² Kunch Z., Turchyn Y. Major features of language adaptation as a sign of a stable psychological condition. *Mental Health: Global Challenges*, 2018. С. 43–50.

²³ Там само. С. 48.

²⁴ Куньч З.Й., Харчук Л.В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи : монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астромович-Лейк, О. Горбача. Львів-Olsztyn : «РОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021.

²⁵ Булик-Верхола С.З., Верхола А.О. Суспільно-правові аспекти розвитку та функціонування української мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 1(1). С. 133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2018_1%281%29__25 (дата звернення: 29.04.2022).

Врешті-решт, 5 квітня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», в якому вперше передбачено створення окремого мовного органу «Національної комісії зі стандартів державної мови» (ст. 43), запроваджено посаду Уповноваженого із захисту державної мови (ст. 49) та передбачено штрафи за порушення відповідних статей (прикінцеві та перехідні положення)²⁶. Саме завдяки цьому величезна когорта державних службовців складає іспит на рівень володіння державною мовою, а Уповноважений із захисту державної мови проводить аналіз стану дотримання мовного законодавства. Останній, зауважимо, констатував, що «відсутність в Україні до 2014 року системної та цілісної державної мовної політики створила передумови для здійснення агресії щодо України з боку Російської Федерації у формі гібридної війни»²⁷. Водночас дослідники справедливо відзначають ліберально-гібридний характер українського мовного закону: «Цей закон не забезпечує українській мові її державного статусу, а навпаки, винаходить найрізноманітніші лазівки, аби його обмежити»²⁸.

Звернімо увагу для глибшого розуміння проблеми: після окупації Криму і окремих районів Донбасу спочатку було закрито українські школи, а тоді й ліквідовано українські класи в російськомовних школах, що вчергове підкреслює агресивну мовну політику московської держави.

Третій період – інтенсивний (24.02.2022 – донині), прояв якого вбачаємо в активній громадянській позиції українського суспільства щодо державотворчої ролі української мови та адекватній реакції державних інституцій.

²⁶ Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: http://osvita.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Scan_20190522_145939.pdf (дата звернення: 29.04.2022).

²⁷ Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/Report%202020/zvit-2021-web.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).

²⁸ Фаріон І.Д. Ліберально-гібридна модель мовного питання в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5d164036c45e4/> (дата звернення: 29.04.2022).

З початком повномасштабного вторгнення путінських військ на територію суверенної України 24.02.2022 року розпочався геноцид проти українців і їхньої ідентичності під гаслом «денацифікації». Московський політтехнолог Тимофей Сергєйцев у статті «Що Росія має зробити з Україною» заявляє: «Українізм – штучна антиросійська конструкція, яка не має власного цивілізаційного змісту»²⁹. Одним із методів «денацифікації» є заборона української мови та української історії, що запроваджується на новоокупованих територіях України. Правазахисники наголошують, що на цих теренах в особливій небезпеці перебувають саме вчителі української мови та української історії.

Варто пригадати, що нацистська Німеччина свого часу обґрунтовувала окупацію Судетів потребою захисту «німецькомовних співвітчизників». Цей сценарій намагається розігрувати росія на території України. Вже після початку повномасштабної московської агресії начальник управління загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України Юрій Кононенко³⁰ заявив, що в Україні вивчають російську мову близько 450 тисяч дітей. Зокрема, діє 35 класів, де навчання відбувається лише російською мовою, і близько 400 класів, в яких навчання змішане – і українською, і російською. Крім того, ще в 3951 закладі загальної середньої освіти вивчають російську мову.

Відкрита агресія московської воєнної потуги й акції геноциду, які мають підтвердження на звільнених від окупанта територіях, стали каталізатором для свідомої відмови російськомовних українців від використання мови агресора: багато відомих людей, приміром зірок шоу-бізнесу, заявляють свою тверду позицію надалі послуговатися тільки державною мовою, тисячі простих українців записуються на онлайн-курси з вивчення української мови, які відкриваються в багатьох вишах та громадських

²⁹ Шепілов Л. Російська «денацифікація» України як Lebensraum XXI сторіччя. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4625-rosiiska-denatsyifikatsiia-ukrainy-iak-lebensraum-khkh-storichchia.html> (дата звернення: 29.04.2022).

³⁰ У МОН розповіли, скільки школярів в Україні вивчають російську. URL: <https://nw.com.ua/politics/u-mon-rozpovily-skilky-shkolyariv-v-ukrayini-vyvchayut-rosijsku/> (дата звернення: 29.04.2022).

організаціях. Отже, можемо констатувати посилення у свідомості громадян України власної відповідальності за долю державності через утвердження державної мови на всіх рівнях життєдіяльності суспільства.

З боку держави лунають адекватні заяви, реалізація яких, безумовно, сприятиме повноцінному статусу української мови як державної. Так, 16 квітня 2022 року уповноважений із захисту державної мови Т. Кремінь запропонував з нового навчального року прибрати з вивчення в школах предмет «російська мова» і замінити його іншими предметами (або ж через збільшення частки вивчення наявних дисциплін). Міністр освіти і науки України С. Шкарлет заявив, що підтримує таку ініціативу.

Проблеми захисту державної мови в Україні обговорюють на різних рівнях. Адже симптоми хвороби «русского міра», чи расизму, вразили багатьох наших громадян. І ця хвороба потребує тривалого й послідовного лікування.

Отже, впродовж усіх років незалежності України ідентифікаційну та державотворчу роль мови недооцінюють, що більше нівелюють, чи то через невігластво значної частини громадян, чи то через шкідництво представників української влади. Цю ситуацію зумовлюють насамперед постколоніальний синдром українців та агресивний пропагандистсько-культурний вплив московської держави. Докладно аналізуючи законодавче поле української мови, І. Фаріон справедливо, на нашу думку, застерігає, що причини неутвердження національної мовної моделі в «амбівалентному, нецілісному світогляді значної частини населення України та в недержавницькій опортуністичній м'якотілій мотивації більшості політиків»³¹.

Тим не менше дані опитувань свідчать про стійку національно-мовну самоідентифікацію українців, усвідомлення того, що державна мова – це основна національна ознака, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя і т. ін.) формує націю і державу. Наше дослідження підтверджує тенденцію до зростання престижу української мови. Зрозуміло, що кожна людина «реалізує свою ідентифікацію по-різному, але значна частина наших сучасників відчуває

³¹ Фаріон І. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). / Куньч З.Й., Фаріон І.Д., Микитюк О.Р., Городиловська Г.П., Харчук Л.В. Українська реальність крізь призму терміна : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 90.

потребу продемонструвати свою спільність з українською нацією і в часовому, і в просторовому вимірах»³².

Список літератури

- Булик-Верхола С.З., Верхола А.О. Суспільно-правові аспекти розвитку та функціонування української мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 1(1). С. 128–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2018_1%281%29_25 (дата звернення: 29.04.2022).
- Данилевська О.М. Якісні характеристики мовної ситуації у сфері освіти (за результатами анкетування київських школярів). *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. № 137, 2015. С. 373–379.
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: http://osvita.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Scan_20190522_145939.pdf (дата звернення: 29.04.2022).
- Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11#Text> (дата звернення: 29.04.2022).
- Куньч З.Й. Українське мовне питання у сучасних суспільно-політичних умовах. *Ukraina. Konflikt, transformacja, integracja*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Narodowy Uniwersytet “Politechnika Lwowska”, Olsztyn-Lwów 2016, Wydawnictwo “Sroka”, 364 s. С. 177–189.
- Куньч З.Й. Усвідомлення ідентифікаційної функції мови в умовах російської агресії. *Психологія національної безпеки і благополуччя особистості* : тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 р., Львів. 2019. С. 89–90.
- Kunch Z., Turchyn Y. Major features of language adaptation as a sign of a stable psychological condition. *Mental Health: Global Challenges*, 2018. С. 43–50.
- Куньч З.Й., Харчук Л.В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. Східна політика Європейського Союзу:

³² Куньч З.Й. Усвідомлення ідентифікаційної функції мови в умовах російської агресії. *Психологія національної безпеки і благополуччя особистості* : тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 р., Львів. 2019. С. 90.

- здобутки, виклики та перспективи : монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача. Львів-Olsztyn : «ПОМУС-ПОЛІГРАФ», 2021. С. 211–219.
- Лизанчук В. Мова – основа безпеки української нації. URL: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/mova_osnova_bezpeki_ukrayinskoji_natsiyi.html (дата звернення: 27.04.2022).
- Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.
- Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 96–131.
- Оснач С. Мовний складник гібридної війни. URL: <http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/> (дата звернення: 26.04.2022).
- Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/Report%202020/zvit-2021-web.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).
- Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : Інститут української мови, 2012. 232 с.
- Селігей П.О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
- Тараненко О.О. Українська мова у сучасній Україні. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine53-54-4.pdf> (дата звернення: 28.04.2022).
- Ткачук Т.П. Ідентифікаційна функція мови в білінгвальному середовищі (на прикладі міста Вінниці). *Теоретична і дидактична філологія. Серія: Філологія (літературознавство, мовознавство)*. 2016. Вип. 23. С. 149–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tdff_2016_23_19 (дата звернення: 28.04.2022).
- У МОН розповіли, скільки школярів в Україні вивчають російську. URL: <https://nw.com.ua/politics/u-mon-rozpovily-skilky-shkolyariv-v-ukrayini-vyvchayut-rosijsku/> (дата звернення: 29.04.2022).
- Фаріон І.Д. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). / Куньч З.Й., Фаріон І.Д., Микитюк О.Р., Городиловська Г.П., Харчук Л.В. Українська реальність крізь призму терміна : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 232 с.
- Фаріон І.Д. Ліберально-гібридна модель мовного питання в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

The security architecture
of European and Euro-Atlantic spaces

URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5d164036c45e4/> (дата звернення: 29.04.2022).

Фудерер Т.О., Данилевська О.М. Вікові та поколіннєві відмінності у ставленні до мови у соціолінгвістичній традиції: українська перспектива. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. ТОМ 22, № 2 (2019). С. 20–30.

Шепілов Л. Російська «денацифікація» України як Lebensraum XXI сторіччя. URL <https://ukrnationalism.com/publications/4625-rosiiska-denatsyifikatsiia-ukrainy-iak-lebensraum-khkhi-storichchia.html> (дата звернення: 29.04.2022).